Юлія Чарнавокая

АРМЕЙСКІ АЛЬБОМ ЯК ФОРМА СУЧАСНАГА ПІСЬМОВАГА ФАЛЬКЛОРУ

Альбомная славеснасць – адна з асноўных форм сучаснага пісьмовага фальклору, – яшчэ не дастаткова вывучана айчыннымі фалькларыстамі. Як магчымы прадмет для апісання і антрапалагічнай рэфлексіі неафіцыйныя традыцыі салдацкіх груп пачалі ўспрымацца параўнальна нядаўна. З сярэдзіны 1990-х гадоў гэты слой сучаснай субкультуры ўстойліва прыцягвае ўвагу фалькларыстаў, у прыватнасці расійскіх [1, *186*].

Вывучаючы пісьмовы фальклор салдат тэрміновай службы, мы павінны адрозніваць дэмбельскі альбом і армейскі блакнот, бо яны маюць розную прыроду. Калі армейскі блакнот служыць «акумулятарам» салдацкай традыцыі, то асноўнае прызначэнне альбома – «памяць пра службу» [2, *613*].

Структуру сучаснага салдацкага альбома нельга назваць строга вызначанай. Ёсць альбомы, якія абмяжоўваюцца афармленнем «рамкі» з выкарыстаннем спецыфічных тэкстаў зачына і фінала. Аднак у некаторых выпадках, разам з адзначанай «рамкай» структуруецца і ўнутраная прастора альбома: тэксты групуюцца па жанрах, вылучаюцца рубрыкі. Як і альбом, салдацкі блакнот звычайна адкрываецца тэкстам – зачынам напрыклад (тут і далей у прыкладах захоўваецца пунктуацыя і арфаграфія арыгінала) [*1]:

Открой блокнот мой друг или подруга
И проведи глазами по строкам
Написан он в часы досуга
И грусти по родным местам
Но если ты мужского пола
И этих мук не испытал
Закрой блокнот не мни бумагу
Не для тебя его писал! [**3]

Паводле шматлікіх тэкстаў, асноўнае прызначэнне армейскай службы, яе важнасць заключаецца ў цяжкасцях, якія неабходна пераадолець салдату. Акрамя таго, што такія творы выконваюць ініцыіруючую функцыю, яны дазваляюць лепш асэнсаваць пазаармейскія каштоўнасці [1, *217*]. У сувязі з гэтым характэрны вершаваныя творы, якія нярэдка змяшчаюць у сабе зварот, накіраваны «на гражданку». Гэта можа быць зварот да сябра:

Ты помнишь друг как мы гуляли
Вино, девчонки, кабаки
А в место этого нам дали
Х/Б, портянки, сапоги [**2]

бацькоў:

Отец и мать, вы ждите сына,
Дай бог здоровья вам на век,

Для офицера я скотина,
Ну а для вас я – человек [**2]

альбо каханай:

Гуляй девчонка, спи спокойно
Ведь гдето стиснув автомат
Тебя сегодня охраняет
Твой бывший друг, теперь салдат [**1]

Нягоды ваеннай службы ўзмацняюць жаданне салдата хутчэй наблізіць час дэмабілізацыі. Адпаведна вяртанне «на гражданку» ўспрымаецца як бясконцае свята:

Ты верь солдат, взойдёт она,
Звезда пленительного счатья
Мы крикнем «Дембель» и тогда
Заплачут девушки от счастья.
Казармы рухнут и у входа
Нас встретит радостно свобода
И на обломках КПП
Напишем буквы:
ДМБ [*1].

Пашыраным жанрам салдацкага фальклору з’яўляюцца парадыйныя вершы, сярод якіх нярэдка сустракаюцца так званыя «салдацкія малітвы» – адмысловыя пераробкі традыцыйных замоў, напрыклад:

МОЛИТВА СОЛДАТА

Спаси господи от вечных тревог,
От подъёма раннего
От крика дневального
От овса, от перловки
От строевой подготовки
От занятий физических
От работ принудительных
От турника высокого
От марш броска далёкого
От губы временной
От бабы беременной
От информаций разных
От баб проказных
АМИНЬ [**3].

Ні адзін салдацкі альбом не абходзіцца без рыфмаваных пажаданняў і подпісаў да фотаздымкаў. Цікава адзначыць, што гэтыя тэксты супадаюць з тымі, якія мы можам сустрэць у альбомах школьніц і на старонках сшыткаў маладых злачынцаў:

Пишу тебе 4 строчки
Целую в обе щёчки
Прошу незабывать
Любить и вспоминать [**1].

Ці:

На долгую-долгую память,
А может на несколько дней
Это зависит от дружбы,
От дружбы твоей и моей! [**1]

Важнае месца ў альбомах і блакнотах займае армейская афарыстыка, накіраваная на карэкцыю светапогляду салдат, на ідэнтыфікацыю лірычнага героя адпаведных твораў як члена армейскага калектыву. Яна ўстанаўлівае адносіны паміж тымі, «кто был», і тымі, «кто не был», як паміж «посвящёнными» і «непосвящёнными»:

1. *Армия без мата*
как солдат без автомата [**2].

2. *Кто был студентом,*
Видел юность,
Кто был солдатом,
Видел жизнь[**2].

3. *Если б девушки служили,*
Мы б на дембель не спешили! [**3]

Ацэначная накіраванасць тэкстаў, якія малююць армейскае жыццё, адрозніваецца парадаксальнасцю: клішэ, якія прадстаўляюць армейскую службу як «ганаровы абавязак» і якія акцэнтуюць вялікую асобасную значнасць салдацкай місіі, могуць як поўнасцю прымацца, так і поўнасцю адхіляцца [2, *615*]. Выразным прыкладам сказанаму могуць быць наступныя тэксты з рознай, нават палярнай, ацэнкай армейскай службы:

1. Лишь тот достоен уваженья
Кто службу в армии познал
Кто долю юности счастливой
В дали от дома потерял [**3].

2. Когда-то пил я и гулял,
Но вот хреновый день настал
Теперь в суботу вместо пьянки
Я на ноги кручу портянки [**2].

Разнастайныя расшыфроўкі ў блакнотах і альбомах салдат, па нашым назіранні, закранаюць у асноўным абрэвіятуры назваў родаў войск і армейскую тэрміналогію, напрыклад:

***Г** – гостеприимное*
***У** – убежище*
***Б** – бастующих*
***А** – армейцев* [**1].

Нярэдка ў салдацкіх блакнотах сустракаюцца і так званыя «толковые словари» тыпу:

1. Каптёрка – остров сокровищ.

2. В бане – в мире животных.
3. Дневальный – деревья умирают стоя.
4. Утренний осмотр – следствие ведут знатоки.
5. Казарма после отбоя – в гостях у сказки [**1].

Што да армейскага песеннага рэпертуару, то ён вызначаецца вялікай разнастайнасцю. Адзначым толькі тое, што, на наш погляд, у ім дамінуюць «пeратэкстоўкі» вядомых песень:

С чего начинается служба?
С рассказа сержанта в купе,
Со старой и маленькой станции
С железных ворот КПП.
А может она начинается… [**2].

Трэба адзначыць, што тэксты, якія ўваходзяць у армейскі альбом, характарызуюцца высокай ступенню паўтаральнасці. Разам з тым, сярод складальнікаў сустракаюцца і арыгіналы, у блакнотах якіх пераважаюць цытаты з мастацкай літаратуры, філасофскіх сачыненняў альбо тэксты папулярных ці любімых песень, напрыклад:

Расплескалась синева, расплескалась
По тельняшкам растеклась по беретам,
Даже в сердце синева затерялась
Разлилась своим заманчивым цветом… [**3].

Па назіраннях даследчыкаў, вядзенне блакнота альбо выраб альбома з’яўляецца абавязкам для кожнага салдата. Гэта ідэнтыфікуе салдат як членаў адпаведнага калектыву. Пагардлівае стаўленне да гэтай традыцыі ўспрымаюцца як выклік звычаям, якія склаліся ў армейскім асяроддзі, і магчымае толькі як адлюстраванне свядомага пратэсту супраць дыктату гэтых звычаяў, якія справядліва асацыіруюцца з «духам арміі» [2, *616*]. Армейскі блакнот, сапраўды, ствараецца «на память», аб чым нярэдка ідзе гаворка ў яго тэкстах. Ён таксама служыць своеасаблівай хрэстаматыяй – сховішчам для тэкстаў, якія потым будуць выкарыстаны для стварэння дэмбельскага альбома.

Такім чынам, альбомная культура ўзнікае, функцыянуе і развіваецца ў адносна замкнутых сацыяльных субкультурах, у прыватнасці салдацкай. У салдацкіх блакнотах і альбомах пераважаюць наступныя тыпы твораў:

- у выпадкова зменeным выглядзе (памылкі пры спісванні альбо завучванні напамяць, замена адных слоў іншымі пры захаванні аўтарскай канцэпцыі тэксту ў цэлым);
- у пераапрацаваным выглядзе (свядомы адбор асобнага фрагмента тэксту, замена адрасата і інш., але з захаваннем тэматыкі і літаратурнай «сур’ёзнасці»);
- у парадыйна-зніжаным выглядзе (пародыі-перапрацоўкі, літаратурныя рэмінісцэнцыі ў самадзейных тэкстах) [2, *617*].

Пры гэтым выпадкова зменeныя тэксты адаптуюцца да запатрабаванняў альбома (альбо да складальніка альбома), разам з тым змяняецца іх прагматычная функцыя. Верш набывае новае жыццё, далёкае ад

кантэксту творчасці яго аўтара. Страта аўтара і змяненне функцыі тэксту, як вядома, ствараюць умовы для фалькларызацыі літаратурнага твора. Асаблівую цікавасць уяўляюць сабой лірычныя творы, занатаваныя ў салдацкіх альбомах, якія, магчыма, зніжаюць эмацыянальны дыскамфорт маладых людзей, адарваных ад родных і блізкіх. Відавочна, што асноўнай функцыяй альбома з’яўляецца мадэляванне іншай рэальнасці, нейкага ідэальнага свету, дзе лёгка можна знайсці адказы на пытанні, прадпісанні, як сябе паводзіць у той ці іншай сітуацыі, адпаведна ацаніць яе.

ЗАЎВАГА

*1. У артыкуле выкарыстаны ўласна сабраныя матэрыялы, якія захоўваюцца ў рэгіянальным архіве вучэбнай фальклорна-краязнаўчай лабараторыі пры кафедры беларускай літаратуры БрДУ УА «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна».

ІНФАРМАНТЫ

**1. Запісана ў в. Амелянец Камянецкага раёна Брэсцкай вобласці ад Вольфа Валерыя Мікалаевіча, 1980 г. н., мясцовы.

**2. Запісана ў в. Дубраўцы Камянецкага раёна Брэсцкай вобласці ад Дземідзюка Дзмітрыя Дзмітрыевіча, 1986 г. н., мясцовы.

**3. Запісана ў г. Высокае Камянецкага раёна Брэсцкай вобласці ад Усава Артура Сяргеевіча, 1986 г. н., мясцовы.

ЛІТАРАТУРА

1. *Головина, В. В.* Субкультура солдат срочной службы / В. В. Головина, М. Л. Лурье, Е. В. Кулешов // Современный городской фольклор / ред. С. Ю. Неклюдов. – Москва, 2003.

2. *Калашникова, М. В.* Современная альбомная традиция / М. В. Калашникова // Современный городской фольклор / ред. С. Ю. Неклюдов. – Москва, 2003.